

Висновки. Таким чином, лінгвістично персонологічний ракурс доводить, що мовна особистість Івана Бабича виформовувалась, передовсім, як особистість міжкультурна, яка засобами мови, освіти і самоосвіти, педагогічною, громадською діяльністю, а головне, – перекладацьким доробком сполучала культури України і Франції, відкриваючи їх одну для одної.

ЛІТЕРАТУРА

1. А. Загнітко. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк, 2012, Т. 2. С. 345–346.
2. Бабич І. Т. Про текст, підтекст і пошуки влучного слова. *Зоря Полтавщини*. 1988, 28 лют. № 14. С. 3.
3. Бакушева Е. М. Социолінгвістика и анализ речевого поведения мужчины и женщины в современном обществе. Рязань, 1992. 234 с.
4. Бенвенист Э. Общая лингвистика / под ред. Ю. С. Степанова. Москва : Прогресс, 1974. 446 с.
5. Богин Г. И. Современная лингводидактика. Калинин : Калининский гос. ун-т, 1980. 61 с.
6. Єрмоленко С., Бибик С., Годор О. Мовна особистість. *Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ : Либідь, 2001. С. 92–93.
7. Іваницька М. Особистість перекладача в українсько-німецьких літературних взаєминах : монографія. Чернівці : Книги–ХХІ, 2015. 604 с.
8. Король Л. Педагогічні вершини у життєсвіті Івана Бабича. *Витоки педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 14. С. 145–151.
9. Кравець Я. Слово про перекладацький шлях Жінет Максимович. *Вісник Львівського університету. Серія: Іноземні мови*. 2014. Вип. 22. С. 186–197.
10. Нерознак В. П. Лингвистическая персонология : к определению статуса дисциплины. *Язык. Поэтика. Перевод*. Москва : 1966, с. 112–116.

УДК 811.111.659 (3)

¹Костенко В. Г., ¹Сологор І. М., ²Сухачова Н. С.

¹Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава

²Полтавський університет економіки і торгівлі

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ФАКТОРА АДРЕСАТА У ФОРМАХ ПОІНФОРМОВАНОЇ ЗГОДИ НА СТОМАТОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Робота присвячена визначенню та аналізу лексико-семантичних засобів, за допомогою яких вибудовується структура категорії адресата текстів поінформованої згоди на стоматологічне лікування, що застосовуються у стоматологічній практиці США. Поінформована згода – це форма реалізації прав пацієнта, а також свідчення його відповідальності за власне життя і здоров'я, його активного залучення до процесу лікування, що підтверджено результатами аналізу лексико-семантичних засобів досліджуваних текстів. Суб'єктність пацієнта насамперед підкреслена дієсловами ментальної дії, які вказують на розуміння та осмислення адресатом медичної інформації, та дієсловами, які експлікують модальне значення волевиявлення в аспекті волітливої суб'єктивної модальності. Такі дієслова співвідносяться з активним суб'єктом – виконавцем певних дій, наділений волею, усвідомленням значимості докладених зусиль у вирішення життєво важливих питань. Використання займенника першої особи

однини також сприяє посиленню комунікативної ролі адресата-пацієнта.

Ключові слова: лексико-семантичні засоби, адресат, адресант, комунікативна мета, поінформована згода.

This research paper is aimed at the identification and analysis of lexical and semantic tools, used to build the structure of the category of addressee in the texts of informed consent to dental treatment, which are inseparable part of dental care provision in the USA. Informed consent can be defined as a document designed to implement the patients' rights, as well as the evidence of their responsibility for own life and health, their active involvement in the treatment planning that has been confirmed by the analysis of lexical and semantic tools employed in the texts studied. The subjectivity of the patient is primarily emphasized by mental verbs indicating the understanding and comprehension of medical information by the addressee, and verbs conveying the modal meaning of will in terms of volitional subjective modality. Such verbs are related to the active subject, an actor, endowed with the will, awareness of the importance of efforts in making important decisions on vital issues. The use of the first person pronoun (singular) is also to enhance the communicative role of the patient- addressee.

Key words: lexical and semantic tools, addressee, addressor, communicative purposes, informed consent.

Работа посвящена выявлению и анализу лексико-семантических средств, с помощью которых выстраивается структура категории адресата текстов информированного согласия на стоматологическое лечение, применяемых в стоматологической практике США. Информированное согласие является формой реализации прав пациента, а также свидетельством его ответственности за собственную жизнь и здоровье, его активной вовлеченности в процесс лечения, что подтверждается результатами анализа лексико-семантических средств исследуемых текстов. Субъектность пациента прежде всего подчеркивается ментальными глаголами, которые указывают на понимание и осмысление адресатом медицинской информации, а также глаголами, которые эксплицируют модальное значение волеизъявления в аспекте волитивной субъективной модальности. Такие глаголы соотносятся с активным субъектом - исполнителем определенных действий, наделенным волей, осознанием важности прилагаемых усилий в решении жизненно важных вопросов. Использование местоимения первого лица единственного числа также способствует усилению коммуникативной роли адресата- пациента.

Ключевые слова: лексико-семантические средства, адресат, адресант, коммуникативная цель, информированное согласие.

Соціальні інститути як «складники каркаса соціуму» [14], що виникають у результаті процесу диференціації суспільства, визначають системи правил і норм (ролей, форм, цінностей), які регулюють та регламентують поведінку людини, в тому числі і мовленнєву, в межах соціально значущого спілкування. Суспільство виробило свої правила поведінки в соціально значущих ситуаціях інституційного спілкування. Сучасні мовознавці суголосно вважають, що основною характерною ознакою інституційної мовленнєвої взаємодії є те, що дискурсивні сутності мовців, їхні інституційні ролі, стосунки та мовленнєва поведінка завжди попередньо визначені контекстом [4, с. 82]. Інституційна комунікація має стереотипний характер і закріплена в певних жанрових формах, що у найзагальнішому вигляді визначаються як типова мовна поведінка в типових ситуаціях соціальної взаємодії

людей [1, с. 264].

У сучасній медичній практиці добровільна поінформована згода на медичне втручання, тобто на застосування методів діагностики, профілактики або лікування, пов'язаних з істотним впливом на організм, – це документ, що надає пацієнтові інформацію про характер медичного втручання, відбиває основні етапи комунікації між ним та лікарем, та фіксує добровільне компетентне рішення пацієнта погодитися на певне втручання чи відхилити його [6, с. 70]. Цей документ двосторонньої дії є невід'ємною частиною сучасної системи правового регулювання надання медичної допомоги та соціального забезпечення [10; 13і].

Учасниками спілкування в рамках, окреслених жанром поінформованої згоди на медичне втручання, та основними користувачами жанру виступають лікар, чи ширше – медична установа, та пацієнт. Комунікативна діяльність учасників процесу отримання / надання поінформованої згоди не може бути однобічно схарактеризована як «ситуація передачі інформації, або як ситуація розуміння / нерозуміння» [9, с.91]: це складна спільна дискурсивна діяльність, спрямована на досягнення кооперативного результату, причому її учасники суттєво відрізняються за своїми статусно-рольовими та ситуативно-комунікативними характеристиками.

Досягнення когнітивного унісону шляхом інтеграції знань адресанта у модель світу адресата (трансформація концептуальної свідомості адресата) ґрунтується на актуалізації тих фрагментів знань, які здатні виступити в ролі компонентів ситуації ухвалення рішення і сприяти формуванню у свідомості адресата психологічної готовності до здійснення певних практичних дій. Спрямованість на адресата є невід'ємною умовою комунікації [2, с.12], особливої ж значущості вона набуває в умовах ухвалення рішення стосовно життя та здоров'я людини. Мета запропонованої розвідки полягала у визначенні лексико-семантичних засобів, за допомогою яких вибудовується структура категорії адресата текстів поінформованої згоди на стоматологічне лікування.

Матеріалом дослідження були 45 типових шаблонних форм поінформованої згоди, що їх використовують у медичних установах США, які мають ліцензію на виконання різних видів стоматологічних послуг (New York City Metropolitan Hospital Center, Alliance for Dental Care PLLC (Rochester, NH)), а також надають страхові медичні компанії (Dentists Benefits Insurance Company (DBIC), MedPro Group). Корпус досліджуваних форм був укладений з використанням онлайн-ресурсів Open Dental Software, American Dental Association dental records reference, Delta Dental Incorporation. Методи, використані в дослідженні, включали лінгвістичне спостереження, елементи дискурс-аналізу – для дослідження соціального контексту створення досліджуваного документного жанру, жанровий аналіз, спрямований на виявлення зв'язку форми і функції, що сприяє розумінню когнітивного структурування інформації; лінгвістичний, семантичний аналіз та комунікативно-функціональний аналіз.

Статусно-рольова модель спілкування «лікар – пацієнт» на сьогодні визнана асиметричною, статусно нерівною [11; 12]: у діалозі з пацієнтом лікар виступає у ролі комунікативного лідера та модератора, оскільки має більший комунікативний вплив, який ґрунтується на його авторитеті, професійних знаннях. Працівники галузі охорони здоров'я, медичні установи, залучаючи юристів, створюють тексти поінформованої згоди з урахуванням особливостей організації системи медичної допомоги, морально-етичних засад та правових норм суспільства.

Щоб досягти комунікативної мети у окресленій ситуації спілкування,

адресант має насамперед зважати на комунікативну компетенцію адресата – інтерпретативну спроможність оперувати соціальними та лінгвістичними знаннями [5, с.26]. Оскільки в текстах поінформованої згоди представлена здебільшого спеціальна медична інформація, розрахована на посередню обізнаність пересічного пацієнта, «субординованого адресата» [2, с.24] – непрофесіонала у галузі стоматології, який імовірно має базову чи повну середню освіту відповідно до Міжнародної стандартної класифікації освіти [9], то для її втілення слід добирати найоптимальніші мовні та позамовні засоби (максима манери за П. Грайсом [3, с.225]), які б сприяли найповнішому й безперешкодному сприйняттю усього, що стосується конкретного стоматологічного втручання та пов'язаної з ним низки процедурних питань. Досить часто шаблони поінформованої згоди розроблені з урахуванням певного виду стоматологічних послуг, наприклад, *Informed Consent for Composite Restoration*, *Informed Consent for Tooth Extraction*, *Informed Consent for Orthodontic Treatment*, *Informed Consent for Periodontal Treatment*, *Informed Consent for Crown and Bridge Prosthetics* тощо. Чітке структурування, ієрархізація та уніфікація представленої інформації має полегшувати процес її декодування адресатом.

Було виявлено, що лексичний шар проаналізованих текстів представлений переважно загальноживаною лексикою (72%), яка поєднується з термінологічною та фаховою лексикою стоматології та права, що складають 21 % та 7%, відповідно. Саме термінологія та фахова лексика позначають нові для адресата поняття, тому для її чіткого та однозначного розуміння адресант вводить додаткові тлумачення, додатковий коментар до основної, власне текстової інформації. Як випливає з дослідження, найуживанішим метатекстовим засобом є конкретизація, перехід від родового поняття до видового поняття, наприклад: *These procedures include, but are not limited to examinations, oral prophylaxes, restorations (amalgam or composite fillings and crowns)* [16].

Досить поширеним засобами додаткової інтерпретації тексту є мовні синоніми, наприклад: *Endodontic (root canal) therapy is performed in order to save a tooth which otherwise might need to be removed. Included (but not limited to) are complications resulting from the use of dental instruments, drugs, sedation, medicines, analgesics (pain killers), anesthetics and injections* [15].

Близькою до синонімів є перифраза, ключовою диференційною ознакою якої є описовість. За допомогою перифрази адресант уточнює значення певного стоматологічного поняття, вказуючи на його істотні чи характерні риси, наприклад: *A crown, bridge, veneer (cosmetic cover), natural crown, a dental restoration or my natural tooth may break or crack because of the root canal treatment* [19]. У окремих випадках при перифразуванні поняття, у текст уводиться більш чи менш строга наукова дефініція: *I understand that periodontal procedures (treatment involving the gum tissues and other tissues supporting the teeth). Also possible are thrombophlebitis (inflammation of the vein), injury to teeth present, bone fractures* [17].

Отже, зважаючи на недостатню базу спеціальних знань адресата, на додаткові вольові зусилля, яких він докладає для сприйняття та осмислення складного повідомлення, на основі якого буде ухвалене важливе рішення, адресант, використовуючи засоби додаткової інтерпретації основного тексту, скеровує та фасилітує комунікативну діяльність адресата.

У досліджуваних текстах поінформованої згоди пацієнт як учасник жанру постає не пасивним об'єктом медичних маніпуляцій, а відповідальним суб'єктом,

який активно залучений у вирішення життєво важливих питань. Суб'єктність пацієнта підкреслена дієсловами ментальної дії *to understand, to know, to conclude, to infer, to realize, to acknowledge*, що мають виражену семантику активної дії та вказують на розуміння та осмислення адресатом наданої інформації: *After that, I understand that I will require a filling or a restoration which may consist of a simple filling and/or a crown [20]*.

Здатність пацієнта обирати, надавати перевагу, вимагати, тобто демонстрація його волі, втілюються за допомогою дієслів *to agree, to approve, to authorize, to assume, to permit, to reject, to consent, to attest, to wish*, що експлікують модальне значення волевиявлення в аспекті волітвної суб'єктивної модальності: *I voluntarily assume any and all known possible risks, including the risk of substantial harm. In light of the above, I hereby authorize Dr. _____ to proceed with the root canal therapy [21]*.

Використання займенника *I* сприяє посиленню комунікативної ролі пацієнта, підкреслює усвідомлення ним своєї відповідальності за процес лікування, активної причетності до цієї справи: *I have a serious condition; I understand I may need further treatment; Before I begin treatment, I want to be certain that I have provided you with enough information in a way you can understand [22]*. Інклюзивний особовий займенник *we* є додатковим наголосом, що вказує на співпрацю між лікарем і пацієнтом: *We understand that dentistry is a stressful and worrying event [18]*.

Тексти поінформованої згоди засвідчують існування певного кодексу соціальної поведінки між адресантом та адресатом, відповідно до якого вони регулюють свої взаємовідносини в процесі спілкування. Лексичними маркерами сталості і конвенціалізованості комунікативної події отримання / надання поінформованої згоди є мовні кліше, стандартизовані словосполучення, здебільшого запозичені з фахової мови: вони виникають унаслідок повторюваності однотипних комунікативних ситуацій та закріплюються за ними як готові мовні формули. У своїй більшості такі формули виражають готовність пацієнта виконувати рекомендації лікаря, його сумлінність і схильність до лікування, тобто досягнення комплаєнтності – єдиного погляду і взаєморозуміння стосовно важливості діагностичних, лікувально-реабілітаційних чи профілактичних заходів: *to grant consent, to give consent, to be sufficiently informed, for my best interest, to notify the doctor's office, to answer all of my questions to my satisfaction, to do whatever they (doctors) deem necessary and advisable under the circumstance*.

Отже, поінформована згода на стоматологічне лікування – це конвенціалізована форма партнерства учасників у рамках інституційного спілкування. Проаналізовані тексти є втіленням діалогу між лікарем і пацієнтом, спрямованого на порозуміння та ухвалення оптимального рішення стосовно здоров'я останнього. Поінформована згода – це форма реалізації прав пацієнта, а також свідчення його відповідальності за власне життя і здоров'я, його активного залучення до процесу лікування, що підтверджено результатами аналізу лексико-семантичних засобів, за допомогою яких вибудовується структура категорії адресата досліджуваних текстів. Пацієнт як учасник жанру виступає не пасивним об'єктом медичних маніпуляцій, він виконує роль суб'єкта, що бере участь у вирішенні життєво важливих питань, про що насамперед свідчать дієслова ментальної дії, які вказують на розуміння та осмислення адресатом медичної інформації, та дієслова, які експлікують модальне значення волевиявлення в аспекті волітвної суб'єктивної модальності. Такі дієслова співвідносяться з

активним суб'єктом – виконавцем певних дій, наділеним волею, усвідомленістю докладених зусиль у вирішення життєво важливих питань. Тексти поінформованої згоди на стоматологічне лікування відображають обопільну відповідальність лікаря і пацієнта за ухвалення рішення і подальше дотримання його положень на всіх етапах взаємодії, яка ґрунтується на колеґіально-контрактній моделі взаємодії «лікар-пацієнт», типовій для медичної практики в США.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Проблема речевих жанров. *Эстетика словесного творчества*. Москва: Искусство, 1986. С. 250 – 296.
2. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата: монографія. К.: Вища шк., 1993. 200 с.
3. Грайс Г.П. Логика и речевой общение. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XVI. М.: Прогресс, 1985. С. 217 – 237.
4. Карасик В. И. Интерпретация дискурса: топик, формат, модус. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. 2015. №1(96). С.73 – 79.
5. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз): монографія. Волинський державний університет імені Лесі Українки. Луцьк: РВВ «Вежа», 2006. 159 с.
6. Костенко В. Г., Беляєва О. М., Сологор І. М. Жанрові параметри англомовного документа інформованої згоди на виконання стоматологічного втручання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», сер. «Філологія», 2019. Вип. 6(74). С. 69 – 73.*
7. Милевская Т.В. Дискурс, речевая деятельность, текст. *Теория коммуникации и прикладная коммуникация. Вестник Российской коммуникативной ассоциации: сб. науч. тр. Вып. 1. Ростов-на-Дону : ИУБиП, 2002. С. 88 – 91.*
8. Сенюта І. Я. Медичне право: право людини на охорону здоров'я: монографія. Л.: Астролябія, 2007. 223 с.
9. BARRO R., LEE J.-W. EDUCATIONAL ATTAINMENT DATASET. 2013. URL: [HTTP://WWW.BARROLEE.COM](http://www.barrolee.com) (ДАТА ЗВЕРНЕННЯ: 17.02.2020).
10. Carmen M. G., del, Joffee S. Informed consent for medical treatment and research: a review. *Oncologist*. 2005. Vol. 10 (8). P. 636–641. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16177288>. (дата звернення: 19.11 2019).
11. Leiberman J. A. Compliance issues in primary care. *Journal of Clinical Psychiatry*, 1996. Vol. 57. P. 76 – 85.
12. Li H. Z. et al. Asymmetrical Talk between Physicians and Patients / H. Z. Li, K. Yum, G. Deagle. *Canadian Journal of Communication*. Vol. 32 (3 – 4). 2007. – P. 419 – 433. – URL: <https://www.cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/1959/3152> (Дата звернення: 12. 12. 2018)
13. Mazur D. J. Informed Consent in the Twenty First Century: What It Is, What It Isn't, and Future Challenges in Informed Consent and Shared Decision Making. *Sociology Compass*, 2013, Vol. 7, Iss. 9. P. 762–774.
14. Spenser H. The study of sociology. New York: D. Appleton and Co. 1986. URL: <https://www.questia.com/read/96277756/the-study-of-sociology> (дата звернення: 18.06 2020).

Джерела ілюстративного матеріалу:

15. Consent Form for Endodontic Treatment: URL: <https://www.padental.org/Images/OnlineDocs/ResourcesPrograms/Practice%20Management/ConsentFormEndodontic.pdf>. (дата звернення: 14. 09.2019)
16. Dental treatment consent form. URL: https://www.myclassicsmile.com/wp-content/uploads/2014/05/894_DENTAL_TREATMENT_CONSENT_FORM.pdf (дата звернення: 28. 11.2019)
17. Informed Consent for Bone Grafting Procedure. URL: [https://neworleansdentalcenter.com/consent-forms/Consent for Bone Grafting Procedure.pdf](https://neworleansdentalcenter.com/consent-forms/Consent%20for%20Bone%20Grafting%20Procedure.pdf) (дата звернення: 28. 11. 2019)
18. Informed consent for dental procedure: URL: <https://www.cda.org/MemberLogin/tabid/138/Default.aspx?returnurl>. (дата звернення : 14.03.2020)
19. Informed Consent for Endodontic Treatment. URL: <https://www.endoexperience.com/filecabinet/Consent%20Forms%20and%20Printouts/Consent%20Form%20Examples/informed%20consent%20double%2004-20-02.pdf> (дата звернення: 30.11.2019)
20. Informed Consent for Root Treatment Planning and Scaling. URL: <http://absolutdent.com/wpcontent/themes/biznizz/images/pdf/Informed%20Consent%20For%20Periodontal%20Root%20Planing%20and%20Scaling.pdf> (дата звернення: 7.04.2020)
21. Patient Consent to Begin Orthodontic Treatment. URL: <https://www.tdicinsuranentsce.com/Portals/0/Region-D/pdfs/forms/Orthodontic-informed-consent.pdf> (дата звернення: 7.04.2020)
22. Patient Information /Informed Consent Form for Dental Treatment: URL: www.mm3admin.co.za/documents/...04bb.../00031605.doc (дата звернення : 10.02.2020)

УДК: 811.161.2*276.6

Костюк М. І., Мазайкіна І.О.

**Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова
МОВЛЕННЄВІ ІНТЕНЦІЇ В ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ МЕДИЧНИХ
УНІВЕРСИТЕТІВ**

Оволодіння навичками фахового медичного спілкування передбачає вміння розв'язувати професійно-комунікативні завдання, визначення спектру яких є необхідним етапом навчання іноземних студентів української мови. У цьому плані виявилось плідним застосування поняття інтенції як одного з найважливіших складників процесу породження висловлення. З'ясування ролі інтенціонального компонента в забезпеченні фахової комунікативної взаємодії необхідне для розроблення ефективних технологій формування навичок фахової комунікації в процесі навчання української мови іноземних студентів медичних університетів.

Ключові слова: *теорії комунікативних актів, мовленнєва поведінка, лінгвістичні аспекти, фахова медична комунікація, поняття інтенції*

Mastering the skills of professional medical communication involves the ability to solve professional and communicative tasks, the definition of the range which is a necessary stage of learning foreign students of the Ukrainian language. In this regard, the use of the concept of intention as one of the most important components of the generating process a statement proved fruitful. Clarification of the role of the intentional component in providing professional communicative interaction is necessary for the